



Op de plaats waar de Elbe en de Ohře in elkaar samenvloeien ontstond aan het einde van de achttiende eeuw de Kleine Vesting die deel uitmaakt van een groter verdedigingscomplex dat ter ere van keizerin Maria Theresia Terežín werd genoemd. Vrijwel vanaf het begin van haar bestaan deed de vesting tevens dienst als gevangenis. Behalve soldaten, hebben er ook velen vanwege hun betrokkenheid bij nationalistische onafhankelijkheidsoorlogen in het Zuiden en Zuid-Oosten van Europa gevangengezeten (o.a. de leider van de anti-Turkse opstand in Griekenland A. Ypsilanti en Hongaarse en Praagse opstandelingen uit het revolutiejaar 1848). Gedurende de Eerste Wereldoorlog werden hier, zowel de daders van de moordaanslag op Franz Ferdinand d'Este, als de deelnemers aan de munitie in Rumburk geïnterneerd.

Als gevolg van de nazi-terreur die zich na de bezetting van de Tsjechische Landen in maart 1939 deed gelden zouden de bestaande gevangenis en spoedig vol raken. Daarom werd in 1940 de Kleine Vesting door de gestapo opnieuw in gebruik genomen. Op de 14de Juni van het jaar 1940 arriveerden de eerste gevangenen. Tot het einde van de oorlog passeerden 32 000 mensen de poorten, waaronder 5000 vrouwen. Het waren in meerderheid Tsjechen, maar na verloop van tijd werden er ook personen van andere nationaliteiten gevangengezet; waaronder burgers van de toenmalige Sovjet-Unie, Polen, Duitsers, Joegoslaven en – toen de oorlog ten einde liep – Britse en Franse krijgsgevangenen, alsmede een groep Franse gijzelaars e.a. Vooral het lot

van de joodse gevangenen was gruwelijk. Het leeuwendeel kwam hier als gevolg van allerlei uitingen van verzet tegen het nazi-regime terecht; het waren voornamelijk leden van het hele spectrum van de toenmalige verzetsorganisaties (De Volksverdediging, De Petitiëbond „Wij Blijven Trouw“, de illegale Communistische Partij, de Sokolorganisatie, brandweerlieden, spoorwegbeamten en een groot aantal lokaal opererende groepen). Voor de meerderheid van hen bleek de Kleine Vesting Terežín slechts een „overstapstation“ te zijn op weg naar de nazi-rechtbanken, gevangenis, tuchthuizen en concentratiekampen, waar uiteindelijk 5500 uit Terežín afkomstige verzetsmensen zouden omkomen. In Terežín zelf stierven als gevolg van de miserabele leefomstandigheden, ziekten en mishandeling ongeveer 2600 gevangenen.

Vlak voor het einde van de oorlog brak in de overvolle gevangenis een vlektyphusepidemie uit, waartegen de kampeiding niets ondernam. Vanaf 2 mei 1945 zetten artsen en geneeskundigen uit Praag en Roudnice nad Labem zich – in het kader van de zgn. Tsjechische Hulpactie – in voor de bestrijding van de epidemie. Met grote steun van de Tsjechische plaatselijke bevolking kon deze operatie, nadat op 5 mei de bewakers gevlucht waren, pas goed op gang komen. Op 8 mei 1945 reden de eerste Sovjet-legervoertuigen door Terežín. De geneeskundige dienst van het Rode Leger zou vanaf dit moment een beslissende rol spelen bij het bezweren van de epidemie. De repatriëring van de voormalige gevangenen duurde voort tot in de zomer van 1945.

In de jaren 1945–1948 deed de Kleine Vesting dienst als interneringskamp voor de deportatie van Duitsers uit Tsjecho-Slowakije.

Op een veld voor de Kleine Vesting werd in september 1945 de Nationale Begraafplaats gesticht waar in de loop der tijd de stoffelijke resten van ongeveer 10 000 slachtoffers van de gestapo-gevangenis in de Kleine Vesting, het joodse getto in Terežín en het concentratiekamp Litoměřice heen werden gebracht en begraven.

Op initiatief van de voormalige gevangenen en nabestaanden besloot de Tsjecho-Slowaakse regering in 1947 de Kleine Vesting Terežín tot monument uit te roepen – een monument ter herdenking van de verschrikkingen die het gevolg waren van de onderdrukking van vrijheid en democratie en de schending van mensenrechten.

Tekst © Monument Terežín
Vertaling © Otakar van Gemund
Foto © František Malý
© Monument Terežín



DE KLEINE VESTING VAN TEREŽÍN



Openingstijden elke dag van het jaar
Wintertijd/Midden-Europese tijd
(1. 11. – 31. 3.): 8.00 – 16.30 u.
Zomertijd/Midden-Europese zomertijd
(1. 4. – 31. 10.): 8.00 – 18.00 u.
gesloten 24. – 26. 12., 1. 1.

De openingstijden veranderen op de datum waarop de tijd officieel verandert. De data 31. 10./1. 11. a 31. 3./1. 4. zijn slechts indicatief.

Verkoop van boeken en souvenirs, permanente expositie, tentoonstellingen, filmvoorstellingen, versnaperingen.

Adres: Památník Terežín, Principova alej 304
CZ-411 55 Terežín

Telefoon: 00420-416 782 225, 416 782 442, 416 782 131

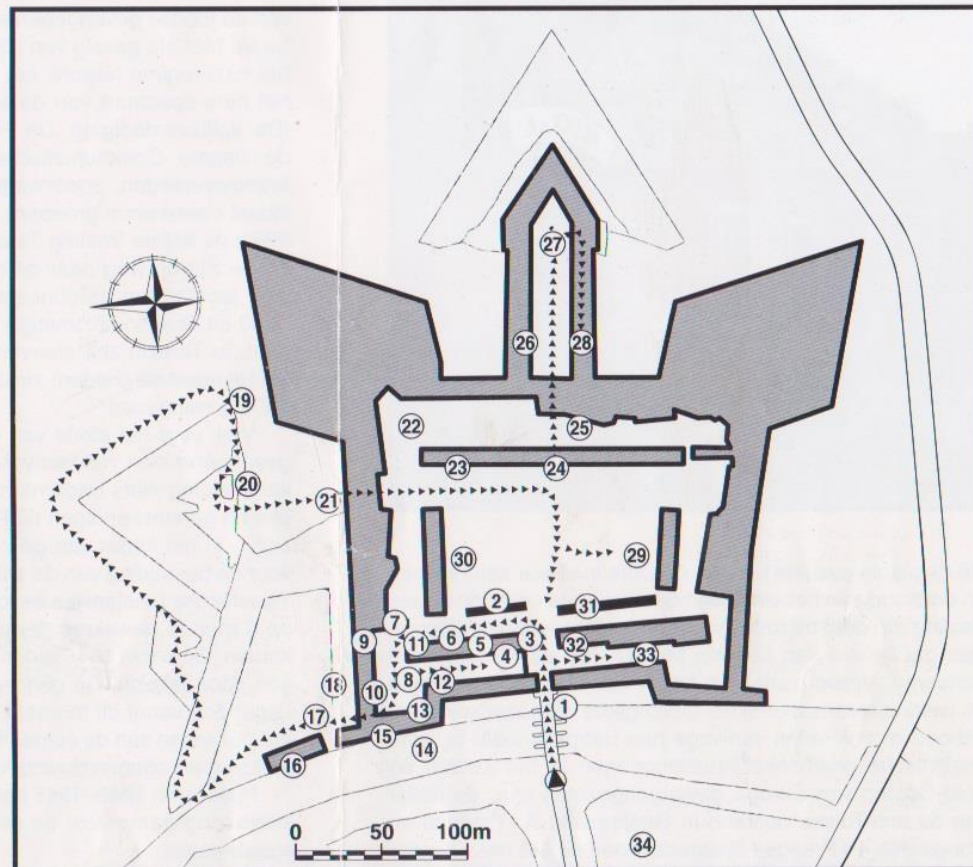
Fax: 00420-416 782 300

e-mail: manager@pamatnik-terezin.cz

http://www.pamatnik-terezin.cz

- 1 *Toegangspoort*
- 2 *Hofje met de commandopost van de kampleiding.*
- 3 *Aanmeldingsruimte (Geschäftszimmer),* hier werden de gevangenen geregistreerd. Plaatsvervangend commandant W. Schmidt zwaaide hier de scepter. Hij werd na de oorlog ter dood veroordeeld en terechtgesteld.
- 4 *Wachtklokaal (Wachstube).* Op deze plaats werd ondermeer de post gecensureerd en werden de gevangenen verhoord.
- 5 *Het kantoor van de gevangeniscommandant.* Deze functie werd gedurende de gehele oorlog vervuld door Heindrich Jöckel die berucht was om zijn wreedheid. In 1946 werd hij ter dood veroordeeld en terechtgesteld.
- 6 *Kledingmagazijn (Kammer).* K. Wachholz voerde hier het bevel. Hier moesten de gevangenen na aankomst hun burgerkleding verruilen voor uniformen van door de Duitsers verslagen legers. Wachholz werd in 1968 in de toenmalige DDR ter dood veroordeeld en terechtgesteld.
- 7 *Het opschrift „Arbeit macht frei“* op de poort die naar *hof I* leidt was typerend voor de meeste nazi-concentratiekampen, doch niet gebruikelijk in strafgevangenis van de Gestapo.
- 8 *Het eerste hof* is verdeeld in de celblokken A en B, bestaande uit 17 groepscellen en 20 cellen voor eenzame opsluiting. Dit hof werd door 1500 gevangenen gedeeld.
- 9 In sommige *cellen* werden 60 tot 90 gevangenen samengeperst. De Russische cel (nr. 1) was bestemd voor burgers van de toenmalige Sovjet-Unie, in de cellen 2 en 3 bevonden zich joden die, omwille van hun verzetsactiviteiten, het negeren van anti-joodse wetgeving of allerlei „vergrijpen“ in het Joodse getto waren gearresteerd. Beide groepen werden onmenselijk behandeld.
- 10 *Behandelmokamer.* Politiearts B. Krönert uit Litoměřice was formeel belast met de verpleging van de gevangenen.
- 11 *Kantoor van de commandant van hof I.* Hier voerden eerst A. Neubauer en later S. Rojko het bevel. Beiden werden na de oorlog veroordeeld. Hier werden de uit dwangarbeiders bestaande arbeidscommando's samengesteld en werd ook de evidentie bijgehouden van de gevangenen in de afzonderlijke cellen.
- 12 De gevangenen in de *isoleercellen* werden van de andere gevangenen gescheiden vanwege een zwaarder strafregime of omdat ze werden verhoord, terwijl anderen daar hun executie moesten afwachten.
- 13 *Waslokaal en ontluizingskamer.*
- 14 *Ziekenzaal.* In deze ruimte werden de zieken verpleegd door artsen uit de gelederen van de gevangenen.
- 15 De zgn. *modelscheerkamer.* Deze ruimte werd pas in 1944 zo ingericht, toen de gevangenisleiding besloot de buitenwereld te tonen hoe „voorbeeldig“ ze zich om de hygiëne van de gevangenen bekommerde.
- 16 *Het ziekenblok (Krankenrevier).* Aan het einde van de oorlog stierven hier honderden gevangenen op gruwelijke wijze aan de vlektenyphus. In het jaar 1944 werd hier tijdelijk de vrouwenafdeling ondergebracht.
- 17 *Onderaardse verbindingsgang.* Deze tunnel is een onderdeel van de oorspronkelijke verdedigingswerken. Tijdens de oorlog werd er geen gebruik van gemaakt. De gang eindigt op de plaats waar de gevangenen werden geëxecuteerd.
- 18 *Mortuarium.* Hier werden de lijken van vermoorde gevangenen opgeslagen. Na 1942 werden hun stoffelijke overschotten in het crematorium van het getto van Terezín verbrand.
- 19 *De plaats waar gevangenen werden geëxecuteerd.* Vanaf 1943 voerden de nazi's executies uit in de kleine vesting. Zonder enkele vorm

- van proces werden hier 250 tot 300 gevangenen gefusilleerd. De grootste groepsexecutie vond op 2 Mei 1945 plaats; 52 personen vonden daarbij de dood, merendeels leden van verzetsgroepen (bijv. de organisatie Voorhoede). De galgen werden eenmaal gebruikt voor de executie van drie gevangenen. Via de opening in de wal komt u bij het massagraf.
- 20 *Het massagraf.* In de zomer van 1945 werden hier 601 doden geëxhumeeerd. De stoffelijke resten werden op waardige wijze op de Nationale Begraafplaats begraven.
 - 21 *De poort des doods,* waardoor de gevangenen naar de plaats van terechtstelling werden gevoerd.
 - 22 *Het bassin* werd in 1942 aangelegd als waterreservoir voor brandbestrijding, maar werd door de gezinnen van het bewakingspersoneel als zwembad gebruikt. Studenten uit Roudnice en Joodse gevangenen moesten het aanleggen en werden daarbij zwaar mishandeld of vermoord.
 - 23 *De bioscoop* werd in 1942 gebouwd en was bestemd voor het bewakingspersoneel. Thans kunt u er documentaires zien die betrekking hebben op Terezín. De lobby is in gebruik als expositieruimte.
 - 24 *Hof IV.* In 1943 werd met de bouw ervan aangevangen. De eerste gevangenen kwamen hier al in de herfst van 1944. Vlak voor het einde van de oorlog stierven hier meer dan drieduizend mensen een ellendige dood.
 - 25 *Commandopost van hof IV.* Nu is hier aarde te bezichtigen van de vernietigingskampen waar de gevangenen van Terezín heen werden gestuurd.
 - 26 *In elke groepscel* (links) werden tussen 400 en 600 mensen opgesloten. In cel nr. 44 werden, toen de oorlog ten einde liep, gevangenen geconcentreerd die waren aangeduid met het teken „XYZ“; deze groep was voorbestemd om te worden geliquideerd (sommigen werden op 2 Mei 1945 geëxecuteerd). Twee van de cellen worden tegenwoordig gebruikt voor tentoonstellingen.
 - 27 *De cellen aan het verhoogde deel van het hof en de plaats waar executies plaats hadden.* Deze plaats voor executies was er ter afschrikking van de gevangenen. Na een mislukte ontsnappingspoging van drie gevangenen uit cel nr. 38 in Maart 1945 werd een van hen meteen opgepakt en vervolgens, tezamen met twee willekeurig uitgekozen mannen en een vrouw, aan het uiteinde van dit hof doodgeschoten. De twee anderen werden later opgepakt en voor de isoleercellen op hof I gesterigd.



- 28 *De isoleercellen aan hof IV.* werden in 1945 als groepscellen gebruikt.
- 29 *In de kazernes van de SS* was een bewakingseenheid gederichteerd bestaande uit 120 SSers. Tegenwoordig bevindt zich hier de permanente expositie en tentoonstellingsruimten.
- 30 *In het „Herenhuis“* woonde de kampcommandant en enkele bewakers met hun gezinnen; thans bevinden zich hier de kantoren van het museum personeel.
- 31 *Hof II.* bestond voornamelijk uit werkplaatsen waar de gevangenen werden tewerkgesteld. Dit gedeelte is niet toegankelijk voor het publiek.
- 32 *De kantine* werd door het bewakingspersoneel gebruikt.
- 33 *Hof III.* was sinds Juni 1942 alleen bestemd voor vrouwen. In 1944 werden hier tijdelijk de gevangenen van het eerste werktransport naar het concentratiekamp Litoměřice ondergebracht.
- 34 *De Nationale Begraafplaats* ontstond tussen 1945 en 1958. Hier liggen de stoffelijke resten van ongeveer tienduizend slachtoffers van de Kleine Vesting, het getto van Terezín en van het concentratiekamp Litoměřice, waarvan 2386 in afzonderlijke graven.